

УДК 338.48-6:63:334.72-053.81

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.1.8>**Алещенко Л.О.**

асистент кафедри менеджменту організацій,  
Державний вищий навчальний заклад  
«Херсонський державний аграрний університет»  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7119-2922>

**Aleschenko Liudmila**

State Higher Educational institution  
«Kherson State Agrarian University»

## МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЕФЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА СЕЛІ

### SMALL ENTREPRENEURSHIP AS AN EFFECTIVE DIRECTION OF RURAL TOURISM DEVELOPMENT

*Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо впровадження малого підприємництва в галузь сільського туризму як напрямку подолання проблеми трудової міграції, безробіття та занепаду сільських територій. Нами було виявлено проблеми нормативно-правового забезпечення, обґрунтовано висновки та розроблено практичні рекомендації для впровадження малого підприємництва як ефективного напрямку розвитку сільського туризму основані на монографічному методі дослідження. Абстрактно-логічний метод використано для виявлення сучасних проблем і перспектив розвитку малого підприємництва, формулювання його сутності, узагальненні світового досвіду. Розроблена структурно-логічна схема впливу економічних, соціокультурних, етнокультурних, особистісних та соціальних детермінант сільського туризму. У результаті дослідження було обґрунтовано значення малого підприємництва в цій галузі, освітлений європейський досвід впровадження цього виду підприємництва в сферу сільського туризму, розкриті проблеми нормативно-правового регулювання даної сфери в Україні та здійснено оцінку чинників та пріоритетних напрямів розвитку сільського туризму та малого підприємництва в ньому. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка моделей розвитку малого підприємництва в сфері сільського туризму в Херсонській області, які можуть бути запропоновані об'єднаним територіальним громадам – при розробці програм розвитку регіональними органами влади для поширення досвіду і розвитку сільського туризму та пошук нових методів подолання занепаду сільських територій.*

**Ключові слова:** сільський туризм, мале підприємництво, безробіття, трудова міграція, сільські території.

*Целью статьи является научно-теоретическое обоснование и разработка практических рекомендаций по внедрению малого предпринимательства в отрасль сельского туризма как направления решения проблемы трудовой миграции, безработицы и упадка сельских территорий. Нами было выявлено проблемы нормативно-правового обеспечения, обоснованы выводы и разработаны практические рекомендации по внедрению малого предпринимательства как эффективного направления развития сельского туризма основанные на монографическом методе исследования. Абстрактно-логический метод использован для выявления современных проблем и перспектив развития малого предпринимательства, формулировка его сущности, обобщении мирового опыта. Разработана структурно-логическая схема влияния экономических, социокультурных, этнокультурных, личностных и социальных детерминант сельского туризма. В результате исследования было обосновано значение малого предпринимательства в этой области, освещенный европейский опыт внедрения этого вида предпринимательства в сферу сельского туризма, раскрыты проблемы нормативно-правового регулирования данной сферы в Украине и осуществлена оценка факторов и приоритетных направлений развития сельского туризма и малого предпринимательства в нем. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении является разработка моделей развития малого предпринимательства в сфе-*

ре сільського туризму в Херсонської області, которые могут быть предложены объединенным территориальным общинам – при разработке программ развития региональными органами власти для распространения опыта и развития сільського туризму и поиск новых методов преодоления упадка сільських територій.

**Ключевые слова:** сільський туризм, малое підприємництво, безробіття, трудовая міграція, сільские територіи.

*In today's context, rural areas of Ukraine face a number of problems related to lack of motivation for work, poverty, labor migration, unemployment, which leads to declining social infrastructure, deepening demographic crisis and degradation of the settlement network. These factors indicate the unsatisfactory state of rural development and give reasons for finding solutions. In our opinion, small businesses in tandem with rural tourism can dramatically change the situation in a positive way. The purpose of the article is to provide a scientific-theoretical substantiation and development of practical recommendations for the introduction of small businesses in the field of rural tourism as a direction to overcome the problem of labor migration, unemployment and rural decline. We have identified the problems of regulatory support, substantiated the conclusions and developed practical recommendations for the introduction of small business as an effective direction of rural tourism development based on a monographic method of research. The abstract-logical method is used to identify contemporary problems and prospects of small business development, formulate its essence, summarize the world experience. The structural and logical scheme of influence of economic, socio-cultural, ethno-cultural, personal and social determinants of rural tourism is developed. The research has substantiated the importance of small business in this field, highlighted the European experience of introducing this type of entrepreneurship in the field of rural tourism, revealed the problems of regulatory regulation of this field in Ukraine, and evaluated the factors and priority directions of development of rural tourism and small business in it. Prospects for further research in this area are development of models of development of small business in the field of rural tourism in Kherson region, which can be offered to the united territorial communities – when developing programs of development by regional authorities for dissemination of experience and development of rural tourism and finding new methods of overcoming the decline rural areas.*

**Key words:** rural tourism, small business, unemployment, labor migration, rural territories.

**Постановка проблеми.** В сучасних умовах сільські території України зіткнулись з рядом проблем, пов'язаних з відсутністю мотивації до праці, бідністю, трудовою міграцією, безробіттям що призводить до занепаду соціальної інфраструктури, поглибленню демографічної кризи та деградації поселенської мережі. Ці фактори свідчать про незадовільний стан розвитку сільських територій та дають підстави для пошуку шляхів їх вирішення. На нашу думку саме мале підприємництво в тандемі з сільським туризмом можуть кардинально змінити ситуацію в позитивну сторону.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання розвитку сільського туризму в Україні у своїх наукових працях розглядали такі українські вчені, як С. Філюк, Є. Богданова, С. Перегуда, А. Дубоделов, Ю. Зінько, В. Кафарський, С. Косенко. Проте, в сучасних умовах невизначеності подальшого розвитку сільського туризму та малого підприємництва, як одного з напрямів його ефективного розвитку, виникає потреба далі вивчати це питання.

**Метою статті** є науково-теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо впровадження малого підприємництва в галузь сільського туризму як напрямку подолання проблеми трудової міграції, безробіття та занепаду сільських територій.

**Виклад основного матеріалу.** Своєрідна мода на відпочинок в сільській місцевості, що набула великої популярності в країнах Європи та Америки, поступово набуває популярності і у нас. Для того, щоб сільський туризм набув широкого формату та став одним з напрямів подолання кризи на селі ми пропонуємо поєднати його з малим підприємництвом.

Європейська модель сільського туризму має пряму залежність від державної підтримки та програм залучення сільських громад до цієї сфери. Уряд країн Європей-

ського Союзу саме в ньому вбачає основний важіль економічного підйому сільських територій. Як вважають експерти Європейського банку реконструкції та розвитку створення умов для життя і роботи в селі обходиться в 20 разів дешевше ніж облаштування життя в місті вихідцю з сільської місцевості [1].

На сьогоднішній день в Західній Європі майже зрівнялась кількість ліжко-місць для відпочинку в приватних агрооселях та у класичних готелях. Наприклад цінності й традиції сільського туризму на протязі багатьох років сповідує Великобританія. Національною туристичною організацією країни акредитовано більше 1000 агроосель. Цей вид туризму забезпечує понад 350 тисяч робочих місць для молоді та є передумовою для існування більш ніж 20 тисяч одиниць малого бізнесу в сільській місцевості [2].

Наприклад у Данії Національна асоціація сільського туризму створена фактично лише декілька десятків років тому (за матеріальної підтримки Союзу датських фермерів), але вже об'єднує близько 200 осіб, що володіють більш ніж двома тисячами ліжко-місць в сільській місцевості [3].

Сільський туризм Франції представлений Національною організацією будинків відпочинку й зеленого туризму. Саме ця організація має у своїй власності агрооселі на будь-який смак і вид відпочинку, сертифіковані за високими національними стандартами сервісу. Водночас, реалізуються різні концепції цього виду туризму, такі як приморські агрооселі, кінні ферми, винні агросадиби, гірськолижні шале, панда-агро-екокотеджі, замки в сільській місцевості, рибацькі будиночки тощо. Прогресивного розвитку набула мережа автотуристичних кемпінгів, якими активно користуються ті туристи, які полюбляють подорожувати країною на власному авто. Ці кемпінги розташовані в сільських місцевостях, завдяки чому мандрівники можуть отримувати свіжі продукти домашнього приготування, а селяни додатковий прибуток [4].

Також лідером по розвитку сільського туризму є Іспанія. Ця країна має понад 5 тисяч варіантів відпочинку в сільській місцевості, а кількість ліжко-місць перевищує 30 тисяч одиниць. Близько 750 сільських готелів пройшли категоризацію за системою "INNS OF SPAIN", та отримали від 1 до 4 тюльпанів. Щороку послугами цього виду туризму користуються більше 1 млн. осіб.

Тим часом, в Італії сільський туризм тісно переплетений з курортним. Після запровадження близько тридцяти років тому урядом країни пільгового режиму оподаткування для сільського підприємництва виникла розгалужена мережа іміджевих котеджів відпочинку та пансіонів, які мають категоризацію не меншу від тризіркового рівня. Такі заклади забезпечені усією необхідною рекреаційною інфраструктурою. Не дивлячись на те, що вартість послуг на такий вид відпочинку в Італії майже вдвічі вищий, ніж, наприклад, у Франції або ж Іспанії, ним щорічно користується близько 2 млн. осіб (з них 78% – жителі цієї країни) [5].

Розвинений сільський туризм і в Австрії. Так споживачі туристичних послуг безпосередньо задіяні у традиційному фермерському господарюванні – вигоні худоби на альпійські луки, зборі гірських трав і ягід, виготовленні молокопродуктів тощо. Розроблено та впроваджено програми активного гірського, екстремального й екологічного туризму [6].

Наприкінці 90-х років усі національні організації сільського туризму Європи об'єдналися в Європейську федерацію фермерського та сільського туризму («EuroGites»). Основною метою такого об'єднання є різностороння популяризація відпочинку в сільській місцевості, збереження потенціалу сільського туризму, забезпечення сталого розвитку цих видів туризму в усіх аграрних регіонах європейських країн.

На сучасному етапі Україна також визначає одним зі своїх пріоритетних напрямів розвитку сільських територій популяризацію сільського туризму, відродження підсобних промислів і ремесл з метою створення рівних умов для ефективного функціонування господарств усіх форм власності, в тому числі й малого підприємництва.

Сьогодні питання законодавчого забезпечення і нормативно-правової бази розвитку сільського туризму не врегульовані, оскільки в основному в законодавчих актах розглядають сільський туризм як сферу діяльності фізичних осіб (сільські господарі та члени їх родин), які не є суб'єктами підприємницької діяльності та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання) туристів у власному житловому будинку сільського господаря. У законодавстві України сільський туризм розглядається як одна із послуг, що може надаватися в рамках господарської діяльності особистих селянських господарств [7].

Не дивлячись на це сільський туризм стає все більш популярним серед населення. Він перестає бути традиційним та набуває нових функцій, таких як пізнавальна, виховна, освітня тощо. Так споживачі цього виду туристичних послуг зможуть на практиці дізнатися про специфіку технології виробництва та переробки продукції харчування. Бізнес ідеї малого підприємництва в цій галузі мають бути пов'язані не тільки з пасивним відпочинком на природі, а й з активною діяльністю в процесі збору та виробництва продукції сільського, лісового та грибного господарства. Актуальними для відпочинку можуть стати рибництво, створення об'єктів садово-паркового господарства, обробіток ґрунту, збір ягід, грибів, плодів як в природних умовах так і на полях, годівля та догляд за сільськогосподарськими тваринами [8].

Основними перевагами малого підприємництва в сфері сільського туризму мають стати:

- стабільний дохід протягом усього року в сфері послуг;
- набуття та розвиток нових знань працівників у прийомі та обслуговуванні туристів, ознайомленні з господарством, проведенні екскурсій;
- залучення додаткових робочих місць та інших ресурсів до туристичного бізнесу;
- активізація підприємницької діяльності господарства;
- популяризація власної продукції, розширення кола споживачів, що призведе до активізації торгівлі;
- використання вільних засобів господарства (будинків культури, закладів громадського харчування, пам'ятників культури та історії, рекреаційних зон);
- розвиток супутніх напрямів (заклади торгівлі, культурні та спортивні об'єкти, готельно-ресторанний бізнес).

Так, за оцінками експертів, сім'я фермерів постійно може отримувати 20-30% доходу від сільського туризму до основної діяльності [9].

Водночас з беззаперечними аргументами щодо доцільності впровадження малого підприємництва існують фактори, що гальмують його розвиток. До них належать:

- неврегульованість законодавства у сфері сільського туризму;
- недосконала система оподаткування;
- відсутність системи категоризації господарств у сфері сільського туризму;
- неврегульована програмна підтримка держави;
- недостатній інтерес органів самоврядування до розвитку цієї галузі;
- низький рівень системи підготовки кадрів для розвитку підприємництва в галузі сільського туризму;
- недостатня кількість та якість у потенційних учасників цього виду туризму знань з організації бізнесу;
- невисокий рівень туристичної культури населення;
- відсутність досвіду у проведенні різних типів рекламних заходів [10].

Враховуючи світовий досвід та сучасні тенденції розвитку національної економіки сільський туризм має прийнятні природно-кліматичні, соціально-культурні та економічні передумови для розвитку як в Україні в цілому, так і в Херсонській області зокрема. Мале підприємництво в галузі сільського туризму регіону сприятиме не лише розвитку прибуткового виду підприємницької діяльності, а й стане одним з основних напрямів розвитку села та сільських територій, ефективним методом зменшення соці-

альної напруги, підвищенням рівня життя сільської молоді та забезпечить стабільний соціально-економічний розвиток сільських територій.

Враховуючи все вище зазначене ми можемо визначити такі напрями розвитку малого підприємництва в галузі сільського туризму Херсонської області, як відпочинковий та тематичний (рис. 1). До відпочинкового ми можемо віднести проживання та проведення дозвілля в екосадибах, особистих господарствах, домогосподарствах та фермерських господарствах. Тематичний туризм може бути представлений кінним, винним, гастрономічним, мисливським, подієвим тощо.

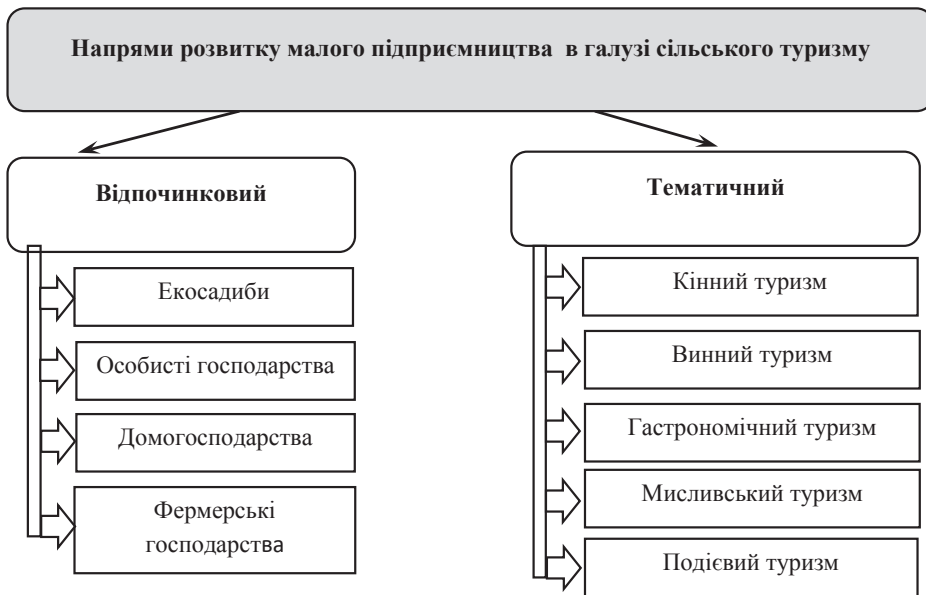


Рис. 1. Напрями розвитку малого підприємництва в галузі сільського туризму

Також в рамках малого підприємництва з метою оптимізації та упорядкування послуг сільського туризму в Херсонській області слід створити Регіональний туристично-інформаційний центр та в районах – туристично-інформаційні центри, які розроблятимуть та впроваджуватимуть процедури щодо забезпечення і підвищення якості туристичних послуг – сертифікацію сільських садіб, маркування та стандартизацію маршрутів туризму, встановлення лайтбоксів (знаків якості), створення та підтримку сайтів і систем онлайн бронювання.

Додатковими послугами даних центрів може бути підготовка та навчання власників бізнесу галузі сільського туризму, залучення нових суб'єктів та популяризація даного виду бізнесу серед населення, розширення учасників тематичних конференцій, семінарів, залучення інвесторів та консультативна допомога у формуванні документів і бізнес-планів.

Розвиток молодіжного підприємництва в галузі сільського туризму в Херсонській області може стати не лише напрямом додаткових грошових надходжень до сільських громад а й вирішенням питання трудової міграції, безробіття, занепаду соціальної інфраструктури села, поглибленню демографічної кризи тощо.

На основі проведеного дослідження можна виділити основні напрями підвищення ефективності діяльності малого підприємництва, які впроваджуватимуть послуги сільського туризму в Херсонській області:

- розробка та впровадження регіональних проектів ефективного розвитку сільського туризму та широкого залучення господарств до ведення туристичного бізнесу;
- створення соціальної і транспортної інфраструктури;
- відновлення роботи місцевих закладів громадського харчування та відпочинку;
- проведення форумів, конференцій, семінарів, тематичних виставок з метою популяризації туризму на селі;
- розробка методичних посібників щодо заснування бізнесу, стандартизації послуг у цій галузі, що відповідатимуть чинному законодавству та стандартам європейського рівня;
- підготовка кваліфікованих фахівців на ринку послуг сільського туризму та підвищення чисельності їх набору у заклади вищої освіти на основі регіонального замовлення за цільовими напрямками;
- створення системи державної статистики для проведення моніторингу регіональних та державних програм розвитку сільського туризму в цілому;
- врегулювання питання оподаткування доходів отриманих за надання послуг у цій галузі за мінімальними ставками, які встановлюють місцеві ради, встановлення податкової бази і строків сплати.

**Висновки.** Отже, розвиток малого підприємництва в галузі сільського туризму в сучасних умовах може стати дієвим засобом формування стабільних доходів для молоді, забезпечити надходження значних коштів до місцевих громад та державного бюджету, стати основною формою раціонального використання вільного часу населення, засобом пізнавального і змістовного дозвілля, методом вивчення особливостей життя в сільській місцевості, історії розвитку традиційних та нетрадиційних форм господарювання, залучення широких верств населення до пізнання історичної та культурної спадщини.

#### Список використаних джерел:

1. Європейський досвід організації сільського зеленого туризму. URL: [http://tourlib.net/statti\\_ukr/siltur2.htm](http://tourlib.net/statti_ukr/siltur2.htm) (дата звернення: 01.02.2020).
2. Про туризм: Закон України. від 15.09.1995 р. № 324. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr/ed19950915> (дата звернення: 20.01.2020).
3. Філюк С.М. Сутність поняття, умови та перспективи агротуристичної діяльності. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 141–145.
4. Перегуда С. Агротуризм як форма диверсифікації аграрних формувань. *Зерно і хліб*. 2013. № 4. С. 70–71.
5. Васильєв В. Туристи на селі: приховані можливості України. URL: <https://www.radio-svoboda.org/a/svoboda-v-detalyah/29374595.html> (дата звернення: 01.02.2020).
6. Кудінова І.П. Перспективи розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2011. Вип. 163. Ч. 1. URL: [http://tourlib.net/statti\\_ukr/siltur7.htm](http://tourlib.net/statti_ukr/siltur7.htm) (дата звернення: 02.02.2020).
7. Бізнес-ідея: як заробити на зеленому туризмі. URL: <http://my.rv.ua/hotnews/biznes-ideya-uk-zarobiti-na-zelenomu-turizmi> (дата звернення: 05.02.2020).
8. Пінчук Т.А. Агротуризм як форма підприємництва у сільській місцевості. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Економіка»*. 2009. Вип. 28. С. 49–53.
9. Здоровило Т. І На роботі, і вдома: як сільський туризм може стати в нагоді українським фермерам. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3240/159/117922/> (дата звернення: 02.02.2020).
10. Куцоконь М.П. Молодіжне підприємництво та активізація суб'єктивного підприємницького потенціалу молоді : навчально-методичний посібник / За ред. проф. Гудзя П.В. Донецьк : ЮгоВосток, 2006. 286 с.

#### References:

1. Ievropeyskiy dosvid orhanizatsii silskoho zelenoho turyzmu [European experience in organizing rural green tourism]. Retrieved from: [http://tourlib.net/statti\\_ukr/siltur2.htm](http://tourlib.net/statti_ukr/siltur2.htm) (accessed 01 February 2020).
2. Pro turyzm: Zakon Ukrainy. [About Tourism: Law of Ukraine]. vid 15.09.1995 r. № 324. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr/ed19950915> (accessed 20 January 2020).

3. Filiuk S.M. (2017) Sutnist poniattia, umovy ta perspektyvy ahroturystychnoi diialnosti [The essence of the concept, conditions and prospects of agritourism activities]. *Molodyi vchenyi*, vol. 5.1 (45.1), pp. 141–145.
  4. Perehuda S. (2013) Ahroturyzm yak forma dyversyfikatsii ahrarykh formuvan [Agritourism as a form of diversification of agrarian units]. *Zerno i khlib*, vol. 4, pp. 70–71.
  5. Vasyliiev V. Turysty na seli: prykhovani mozhlyvosti Ukrainy. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/svoboda-v-detalyah/29374595.html> (accessed 01 February 2020).
  6. Kudinova I.P. (2011) Perspektyvy rozvytku silskoho zelenoho turyzmu v Ukraini [Prospects for the development of rural green tourism in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. 2011. Vyp. 163. Ch. 1. Retrieved from: [http://tourlib.net/statti\\_ukr/siltur7.htm](http://tourlib.net/statti_ukr/siltur7.htm) (accessed 02 February 2020).
  7. Biznes-ideia: yak zarobyty na zelenomu turyzmi [Business idea: how to make money on green tourism]. Retrieved from: <http://my.rv.ua/hotnews/biznes-ideya-yak-zarobiti-na-zelenomu-turizmi> (accessed 05 February 2020).
  8. Pinchuk T.A. (2009) Ahroturyzm yak forma pidpriemnytstva u silskii mistsevosti [Agritourism as a form of entrepreneurship in rural areas]. *Naukovyi visnyk UzhNU. Seriiia «Ekonomika»*, vol. 28, pp. 49–53.
  9. Zdorovylo T. I Na roboti, i vdoma: yak silskyi turyzm mozhe staty v nahodi ukrainskym fermeram [At work and at home: how rural tourism can benefit Ukrainian farmers]. Retrieved from: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3240/159/117922/> (accessed 02 February 2020).
  10. Kutsokon M.P. (2006) Molodizhne pidpriemnytstvo ta aktyvizatsiia subiektyvnoho pidpriemnytskoho potentsialu molodi: navchalno-metodychnyi posibnyk [Youth Entrepreneurship and Activation of the Subjective Entrepreneurial Potential of Youth: A Toolkit] / Za red. prof. Gudzia P.V. Donetsk: YuhoVostok. (in Ukrainian)
-